

Bernardas Paukštys

KRAKATAU UGNIKALNIS – ČIA SUSITINKA TEKTONINĖS PLOKŠTĖS

Vulkaninė sala Indonezijoje, susiformavusi po ugnikalnio išsiveržimo 1927 m. Prieiga internete: <https://www.volcano-cafe.org/the-collapse-of-anak-krakatau/>

Anak Krakatau – volcanic island in Indonesia that emerged after volcanic eruption in 1927

Apie Krakatau ugnikalnį pirmą kartą išgirdau studijuodamas antrame Vilniaus universiteto kurse per bendrosios geologijos paskaitas. Profesorius Juozas Paškevičius papasakojo, kad kažkada Indonezijoje staiga išsiveržęs ugnikalnis viską aplink sunaikino ir pražudė daug pakrantėse gyvenusių žmonių. Tada ši informacija nesujaudino, nes tragedija įvyko kažkur labai toli ir labai seniai...

Apie tai prisiminiau tik sugalvojęs 2025 m. nuvykti į tolimąją Indoneziją, kuri dabar jau nėra taip nepasiekiamą... Prieš kelionę pasidomėjau įvairiuose šaltiniuose ir sužinojau, kad Krakatau ugnikalnis susiformavo Indijos–Australijos ir Eurazijos tektoninių plokščių sandūroje, kur itin aktyvi vulkaninė veikla. 1883 m. nuo gegužės iki rugpjūčio ugnikalnis tarsi įspėdamas reguliariai į aplinką išmesdavo liepsnas ir dūmus, o rugpjūčio 27 d. nugriaudėjo viską aplinkui sudrebinęs galingas sproginimas. Jo garsas buvo toks stiprus, kad girdėtas net Vakarų Australijoje už maždaug 3 tūkst. km, o smūgio banga tris

kartus apskriejo Žemės rutulį. Į atmosferą pakilę pelenai pasiekė apie 6 km aukštį. Jūros dugne staiga išsiveržusi karšta magma sukėlė milžinišką 37–46 m aukščio cunamio bangą, kuri savo kelyje Javos ir Sumatros salų 5 km pakrančių ruože sunaikino viską. Manoma, kad tada žuvo nuo 36 iki 120 tūkst. žmonių, nes tikslus aukų skaičius nebuvo nustatytas. Beveik metus po šio įvykio pasaulyje vyravo vadinamoji vulkaninė žiema – vidutinė Žemės temperatūra sumažėjo apie 0,6 °C, tai lėmė į stratosferą patekę dideli sieros dioksido kiekiai, sumažinę Saulės spinduliuotės patekimą į atmosferą.

Šis Krakatau ugnikalnio išsiveržimas laikomas viena tragiškiausių gamtinių katastrofų šiuolaikinėje žmonijos istorijoje, nors vulkaninė veikla regione nesiliovė ir vėliau – fiksuoti 1927, 1930, 1979 ir 1981 m. išsiveržimai. Po įvykusio 1927-aisiais greta senojo Krakatau kūgio iš jūros iškilo naujas, itin aktyvus Anak Krakatau (Krakatau sūnus, vaikas) stratougnikalnis. Jis laikomas vienu

sparčiausiai augančių ugnikalnių pasaulyje – kas savaitę jo aukštis padidėja maždaug 7 cm ir šiuo metu siekia apie 160 m. Senasis Krakatau nurimo, o jo „sūnus“ iki šiol išlieka aktyvus. Stiprus jo išsiveržimas 2018 m. gruodžio 22 d. sunaikino pietvakarinį kalno šlaitą ir į atmosferą išmetė maždaug 1,5 km aukščio vulkaninių pelenų stulpą. Nors tuo metu Indonezijoje jau veikė perspėjimo apie pavojus sistema ir dauguma žmonių spėjo pasitraukti toliau nuo pakrantės, vis tik dėl įkaitusios magmos ir vandens sąveikos susiformavusi apie 4 m aukščio cunamio banga nusinešė 46 aplinkinių kaimų gyventojų gyvybes. Šiuo metu tai vienas atidžiausiai stebimų ugnikalnių pasaulyje: čia veikia Indonezijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų mokslininkų įrengtos monitoringo stotys.

Visa tai sužinojęs dar labiau nekantravau akis į akį susitikti su šiuo galingu ir nenuspėjamu milžinu. Nuo Džakartos iki vakarinėje Javos salos pakrantėje esančio Čeritos kaimelio, iš kurio paprastai turistai ir keliauja link Krakatau ugnikalnio, – apie 140 km. Iš sostinės jį galima pasiekti keliaujant maršrutiniu autobusu su persėdimu, bet, taupydamas laiką, pasisamdžiau automobilį, kuris per 2,5 valandos nugabeno mane iki Anyer'o gyvenvietės vakarinėje Javos salos pakrantėje,

kur jau buvau užsisakęs viešbutį. Iki Čeritos liko 37 km, juos per pusvalandį galima įveikti pigiu vietiniu taksi.

Dar prieš leisdamasis į šią tolimą kelionę elektroniniu būdu susisiečiau su vietine kelionių agentūra „Krakatau Tours“ ir pasidomėjau, kaip būtų galima pasiekti Krakatau. Atsakė, kad iš Čeritos kaimelio iki ugnikalnio ir atgal kursuoja laivas, o reiso kaina 7,5 mln. Indonezijos rupijų (maždaug 450 Eur). Jei susirinktų didesnė keliautojų grupė, tą sumą būtų galima pasidalyti, bet ar susirinks... Vienam tokia suma pasirodė per didelė, tad reikėjo ieškoti kitokių būdų, kaip pasiekti tikslą. Patirtis kuždėjo, kad jei yra paklausa, turi būti ir pasiūla, ir tikrai, informacija internete tą patvirtino – savo paslaugas daug mažesnėmis nei kelionių agentūros kainomis turistams siūlė vietiniai žvejai ir laivavedžiai. Vis dėlto ši alternatyva turi ir rizikingąją pusę, juk 52 km plaukimas pirmyn ir atgal atvira jūra nėra vien romantiška išvyka. Svarbu rasti patikimą laivą ir patyrusią įgulą, nes vandenynas čia nenusipėjamas: staiga pasikeitus oro sąlygoms, bangavimas labai greitai sustiprėja.

Pirmą kartą atvykus į nepažįstamą šalį pasirinkti saugų variantą nėra paprasta, bet esu įsitikinęs – nepabandysi, tai ir nesužinosi. Ilgai nedvejodamas iš viešbučio nukeliavau į Čeritos

Indonezijos žemėlapis. Prieiga internete: https://lt.wikipedia.org/wiki/Indonezijos_geografija#/media/Vaizdas:IndonezijaLiet.png
Indonesia map

Čeritos kaimo laivų prieplauka. Bernardo Paukščio nuotraukos
The small boat pier in Carita Village. Photos by B. Paukštys

Vienu iš šių laivelių leisimės vandenynu prie Krakatau ugnikalnio
One of these boats will carry us across the ocean to the Krakatau volcano

paplūdimį. Jame rikiavosi vos keli nedideli kateriai, kuriais plaukti į atvirą vandenyną tikrai nesinorėtų, – jokio rimtesnio laivo horizonte nesimatė. Po kelių minučių prie žioplėnėjančio pakrantėje priėjo du paaugliai. Išgirde, ko ieškau, akimirksniu susiorientavo ir paleido, matyt, jau daug kartų praktikoje išbandytą mechanizmą – čiupk klientą ir nepaleisk. Vienas jų tuoj kažkam paskambino telefonu ir tas kažkas netrukus atburbė motoroleriu. Pristatė esąs Martinas ir turįs „labai gerą ir labai greitą laivą su dviem varikliais“, kuriuo ne tik patogiai, bet ir saugiai nugabensiąs mane iki ugnikalnio ir atgal. Sužinojęs, kad noriu plaukti jau rytoj, tuoj pat nustatė ir kainą – 6 mln. rupijų. Atsakiau, kad kaina per didelė, tad prasidėjo derybos: sako 5 mln. – aš „ne“,

tada 4 mln. – aš vėl „ne“. Visgi galiausiai sutarėme dėl 4 mln. rupijų (apie 240 Eur) sumos. Tada paprašiau Martino parodyti man tą „greitąjį laivą su dviem varikliais“. Sėdome ant motorolerio ir siaurais skurdžios gyvenvietės keliukais pasiekėme nedidelę šiukšliną prieplauką, kurioje stovėjo pora aki-vaizdžiai nebeužturtų, bet dar tvirtai atrodančių laivų. Vienas jų ir buvo mūsų. Martinas, žinoma, paprašė pusės milijono rupijų avanso – esą kurui, o iš tiesų, kad užsitikrintų, jog nedingsiu. Tiek mokėti nesutikau, bet kad nuraminčiau, palikau simbolinius 100 tūkst. rupijų (apie 6 Eur). Abu patenkinti išsiskyrimu – aš, kad greitai radau transportą, jis – kad rado klientą.

Kitą rytą, pliaupiant šiltam tropiniam lietui, atvykau į Čeritą pasisuošęs kelionei. Martinas ir du patikimai atrodantys vyrai jau laukė manęs prie laivo. Tapo aišku, kad Martinas tik tarpininkas, o tikrieji jūros vilkai – šie du tylūs vyrai, kurių ramybė ir mane nuteikė raminaimai. Atsispirdamas ilgą kartimį, kapitono padėjėjas per seklumą išstūmė laivą į atviresnius vandenius. Ilgai

ir atkakliai buvo tampomos variklių užvedimo virvės, bet „greitieji“ varikliai niekaip nenorėjo paklusti. Galiausiai sugriaudėjo abu, ir laivelis šokte iššoko į banguojantį vandenyną.

Laivo navigacijos prietaisų skydas buvo itin kuklus: varas, prie kurio sėdėjo kapitonas, ir senas kompasas. Net priekinio stiklo valytuvus buvo valdomas ranka – kai bangos užliedavo stiklą, pats kapitonas sukinėjo valytuvo šepetėlį. Plaukėme prieš vėją, kuris piktai šiaušė vandens paviršių ir „labai gerą su dviem varikliais“ laivelį mėtė lyg medžio skiedrą. O lietus vis stiprėjo ir netrukus atsidūrėme tarsi vandens kapsulėje – iš visų pusių supo pūslai ir pilkas horizontas. Sėdėjau tvirtai įsikibęs į suolą ir po valandos pajutau pirmuosius jūrligės ženklus. Giliai kvėpavau, stengdamasis neišbarstyti

Pagaliau ima ryškėti Krakatau kontūrai
Finally, the outline of Krakatau comes into view

viešbutyje suvalgytų pusryčių, juolab kad pasilenkti per bortą tokiomis sąlygomis būtų buvę labai rizikinga. Pastebėjęs mano būklę, kapitono padėjėjas mostelėjo persėsti į laivogalą. Iriš tiesų,

nors buvau nuolat maudomas vandens purslų, tačiau į veidą pučiantis vėjas padėjo – pasijutau geriau. Po pusantros valandos kovos su bangomis tolumoje pasirodė ir lėtai vandens ir

Prie Krakatau kraterio
At the Krakatau crater

Vulkano šlaitus raižo gilios griovos
Deep ravines cut across the volcano's slopes

dangaus pilkumoje ėmė ryškėti kūgio formos ugnikalnio siluetas. Artėjo kelionės tikslas ir netrukus jau išmetėme inkarą smėlėtoje Anak Krakatau pakrantėje. Nors ugnikalnis ir žinomas pasaulyje, turistų ne itin lankomas, – tą dieną prie kranto stovėjo tik mūsų laivas.

Kapitonas su padėjėju liko laive, o mudu su Martinu, pilku vulkaninėmis nuogulomis nuklotu kalno šlaitu, patraukėme aukšty. Giliomis lietaus srautų išgraužtomis griovomis išraižyti šlaitai, dar pliki, be jokios gyvybės pėdsakų, nors nuo paskutinio išsiveržimo praėjo jau septyneri metai, o šių nuogulų derlingumas labai didelis. Keista, visiškai negyva vulkaninė dykynė... Netrukus užkopėme į viršų ir prieš akis atsivėrė pribloškiantis vaizdas – kraterio kupolas su daugybe fumarolių (it. *fumarola* – dūmai; iš nedidelių plyšių ugnikalnio paviršiuje išsiveržiančios karšto vandens dujos ir garai), lyg rūkstančių kaminų. Ugnikalnis tarsi kvėpuoja tau į veidą karštais,

Atsisveikinimas su laivo įgula
Saying goodbye to the ship's crew

nemalonaus kvapo (sieros vandenilis) garais. Čia supranti, kodėl liaudies pasakojimuose pragaras – ugninga, karšta ir dvokianti vieta... Bet kurią akimirką ugnikalnis gali išspjauti viską niokojantį ugnies fontaną. Anak Krakatau magmos židiny yra pakankamai giliai, 26 km gylyje, o 1883 m. sprogo metu Krakatau magma buvo tik 3 km gylyje. Sunku žodžiais apsaityti jausmus, kylančius stovint prie pat angos į Žemės gelmes. Čia fiziškai pajunti savo trapumą ir ugnikalnio didybę...

Dangus praskaidrėjo, lietus pagaliau liovėsi, oras buvo maloniai šiltas, tad galėjome ramiai gėrėtis ugnikalniu ir nežemiško kraštovaizdžio vaizdais. Lyg užburtas kartu su Martinu grįžau į laivą. Vėl pajudėjome ir apiplaukėme visą Anak Krakatau salą – galėjau nuo vandens stebėti įspūdingus tamsios sustingusios bazaltinės lavos skardžius. Sustojome gausiai prišuokšlintoje didžiojo Krakatau pakrantės aikštelėje papietauti. Gilyn į

Salos pakrantės formuojanti sustingusi lava
Solidified lava forming the island's shores

salą turistai neįleidžiami, nes tankiai sužėlusi augalija pavertė ją laukinės gyvūnijos, ypač gyvačių ir didelių, Komodo driežus primenančių varanų, prieglobsčiu.

Aš vis dar jaučiausi gana prastai, todėl savo sumuštinius atidaviau įgulai – jie juos suvalgė su akivaizdžiu pasitenkinimu. Pasistiprinę leidomės atgal ir plaukti pavėjui buvo kur kas maloniau – bangos nebeplakė, o ilgi vandenyno gūbriai laivą lėtai supo. Labai slogų įspūdį paliko vandens paviršiuje lyg salos plūduriuojantys šiukšlynai. Kelis kartus

atsitrenkėme į medienos gabalus ar rąstus, net „greitieji varikliai“ užgeso, o kapitono padėjėjas puolė tikrinti, ar nesugadinti laivo sraigtai. Laimei, jie liko sveiki, ir maždaug per dvi valandas pasiekėme Čeritos pakrantę. Prisišvartavome šiukšlėmis nuklotoje kaimelio prieplaukoje, kur, sumokėjęs sutartą užmokestį, atsisveikinau su įgula. Kupinas įspūdžių ir džiaugsmo, kad savo akimis pamaciau ir pajutau legendinio Krakatau ugnikalnio alsavimą, laimingai grįžau į viešbutį. Svajonės pildosi!